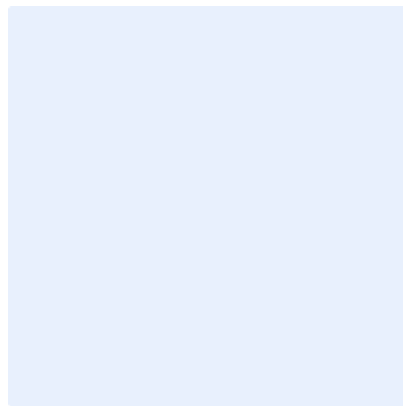

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS

Kunnskapsbasert praksis i kriminalomsorgen

KRUS 3900 Bacheloroppgave i straffegjennomføring

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS
Bachelorstudiet 2020-2021

Kandidatnr. 390003

Antall ord:9813

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	3
1.1 Valg av tema.....	3
1.2 Førforståelse	4
1.3 Problemstilling.....	4
1.4 Faglig relevans.....	5
2.0 Metode.....	5
2.1 Oppgavens metode	6
3.0 Kunnskapsbasert praksis som teori og ramme	7
3.1 Kunnskapsbasert praksis.....	7
3.2 Kunnskapsbasert praksis som arbeidsmodell	8
4.0 Fengsel som arena.	9
4.1 Fengsel og politisk styring.....	9
4.2 Fengselsbetjentens profesjonskvalifisering	11
4.3 Brukermedvirkning.....	15
5.0 Innsattes møte med skjønns- og maktutøvelse.....	18
5.1 Skjønn som utfordring i kunnskapsbasert praksis	19
5.2 Makt som utfordring i kunnskapsbasert praksis	23
6.0 Avslutning	27
7.0 Litteraturliste	28

1.0 Innledning

1.1 Valg av tema

I denne oppgaven vil jeg rette fokuset på kunnskapsbasert praksis i kriminalomsorgen. Kunnskapsbasert praksis blir av myndigheter og fagfolk fremhevet som et bidrag i arbeidet med å sikre kvaliteten på tjenestene som brukerne tilbys, spesielt innen rehabiliterende arbeid. Når kunnskapsbasert praksis presenteres er det lett å forstå hvorfor metoden blir applaudert både hos myndigheter og fagfolk. Likevel føres det en diskusjon om hvorvidt metoden er anvendbar innen alle fagfelt og om fagfeltenes særegenheter kommer i konflikt med idealene i kunnskapsbasert praksis. I tillegg diskuteres også utfordringer knyttet til brukernes reelle mulighet til medvirkning og utøvelsen av det faglige skjønnet ved å implementere metoden.

Kriminalomsorgen skal være kunnskapsbasert (St. Meld. Nr.37 (2007-2008), 2008, s. 57). Slik introduserer Kriminalomsorgen kunnskapsbasert praksis som begrep i forbindelse med rehabiliteringsarbeidet med innsatte for å redusere tilbakefall til ny kriminalitet. Selv om det snart er femten år siden begrepet ble presentert, er ikke kunnskapsbasert praksis mindre aktuelt av den grunn. Tvert imot synes kunnskapsbasert praksis å være høyaktuelt begrep i kriminalomsorgen. Nylig presenterte kriminalomsorgen sin nye virksomhetsstrategi. I møte med visjonen «straff som endrer» vektlegges kunnskapsbasert praksis (KDI, 2021). Dette gir en viss pekepinn for hva som forventes av blant annet fengselsbetjenter for at de skal kunne løse sine oppgaver etter hensikt og mål. Kunnskap, kompetanse, bruk av forskning og erfaring trekkes frem og skal være førende i fengselsbetjentenes arbeid (2021, s. 19).

Mitt første møte med begrepet kunnskapsbasert praksis spores tilbake til fengselsbetjentutdanningen. Slik jeg husker det ble begrepet introdusert, men dets betydning ble ikke gjennomgått i betydelig grad gjennom studieforløpet. Fokuset var mer rettet mot å bli gode fengselsbetjenter i praksis. Jeg må erkjenne at begrepet forsvant ut av hukommelsen min, selv om det alltid har vært viktig for meg å holde et høyt faglig fokus. Som sagt reflekterte jeg ikke mer over begrepet, før jeg på ny stiftet bekjentskap med det på bachelorutdanningen. Begrepet vekket umiddelbart en interesse i meg. Med bakgrunn i den umiddelbare interessen, ble det tidlig klart for meg at jeg ønsket å skrive om dette temaet i min bacheloroppgave. Ved å foreta en uhøytidelig undersøkelse blant kolleger om hva kunnskapsbasert praksis betydde for dem, stilte de seg spørrende til begrepets betydning. Svaret trigget min interesse for temaet ytterligere. Med dette som utgangspunkt er kunnskapsbasert praksis i kriminalomsorgen et tema jeg vil fordype meg i.

1.2 Førforståelse

Dalland påpeker viktigheten rundt bevissthet relatert til egen førforståelse eller fordommer man bringer med seg inn i undersøkelsen av et nytt tema. Førforståelse er meninger, tanker og fordommer vi allerede innehar om temaet som skal undersøkes (2020, s. 60). Selv om vi i møte med et nytt tema forsøker å stille forutsetningsløst, vil våre fortolkninger uansett farges av førforståelsen (Brottveit, 2018; Dalland, 2020). Derfor vil min objektivitet i prosessen med denne oppgaven utfordres av min førforståelse, det vil si at jeg ikke tolker den «med blanke ark» (Brottveit, 2018, s. 35). For å motvirke denne effekten er det ifølge Dalland viktig å på forhånd klargjøre tankene om fenomenet (2020, s. 60-61).

Jeg har jobbet i Kriminalomsorgen noen år både som fengselsbetjent og nå som operativ fengselsførstebetjent. Min erfaring har jeg opparbeidet meg fra ulike fengsler med både høyt og lavt sikkerhetsnivå. Ute i anstalt har jeg opplevd kunnskapsrike kolleger med gode egenskaper og engasjement. Samtidig forundrer det meg hvordan den teoretiske fagkunnskapen blant en del betjenter blir snakket om som noe unyttig og bortkastet. Jeg må erkjenne at jeg har stilt meg spørrende til hvorfor det er slik.

Jeg opplever at fengselsbetjenter er en yrkesgruppe som står i en stadig mer presset hverdag styrt av økte krav og nedtrekk i økonomiske ressurser. Kriminalomsorgen er styrt av myndigheter og politikere som jeg antar har liten detaljkunnskap om både ansattes og innsattes hverdag i fengsel. Det oppleves utfordrende å kunne ivareta alle de overordnede krav som stilles. Jeg opplever et gap mellom hva som forventes av betjentene og det som faktisk er gjennomførbart i arbeidshverdagen.

Etter å ha reflektert rundt min førforståelse stiller jeg med et kritisk blikk til hvordan vi skal kunne ha en helhetlig og gjennomgående kunnskapsbasert praksis i kriminalomsorgen, spesielt med rehabiliteringen av innsatte som mål for øyet. Denne førforståelsen baserer seg på reduserte ressurser i form av tid og økonomi, til dels mangelfull tidsriktig kunnskap hos betjentene og fengselets institusjonelle særegenheter.

1.3 Problemstilling

Med utgangspunkt i tematikken har jeg valgt følgende problemstilling: **Hva er kunnskapsbasert praksis. Og hvordan utfordres idealet om brukermedvirkning i møte med fengselsbetjentens utøvelse av skjønn og makt i et høysikkerhetsfengsel?**

1.4 Faglig relevans

I programplanen for bachelorstudium i straffegjennomføring kommer det til uttrykk hvilken kunnskap og kompetanse studenten skal tilegne seg. Et av målene er å kunne utarbeide og belyse profesjonsfaglige og profesjonsetiske problemstillinger. Problemstillingene, som kan knyttes til individ- eller systemnivå, skal være relevante for arbeid i kriminalomsorgen (KRUS, 2020). Oppgavens tematikk og problemstilling forankres i dette. Den har tydelig relevans til fengsel generelt og til fengselsbetjenten spesielt. Det særegne med straffefeltet er hvordan fengselsbetjenten må bevege seg innenfor to motsetningsfylte felt. På den ene siden skal straffen som gjennomføres være sikkerhetsmessig forsvarlig. På den andre siden skal det tilrettelegges for egeninnsats slik at innsatte kan endre sitt kriminelle handlingsmønster (Straffegjennomføringsloven, 2001, §§2 og 3). For å ivareta disse kravene fordres det at fengselsbetjenten har en bred kunnskapskapital. Kunnskapsbasert praksis er av kriminalomsorgen nevnt i flere styringsdokumenter. Samtidig er det naturlig innenfor en fengselskontekst å stille spørsmål om hvorvidt det er mulig å få gjennomført premisset i dette idealet når handlingsrommet til betjenter og innsatte er strengt regulert i regler og rutiner. Med denne oppgaven vil jeg forsøke å belyse noen prinsipielle spørsmål som utfordrer en kunnskapsbasert praksis i kriminalomsorgen.

1.5 Oppgavens oppbygging og avgrensning

Oppgaven er bygd opp av seks kapitler. Kapittel to er en redegjørelse av oppgavens metodikk litteratur og kildekritikk. I kapittel tre ser jeg nærmere på idealene i kunnskapsbasert praksis definert som forskningsbasert, erfaringsbasert og brukervedvirkning/brukerkunnskap. Her vil utgangspunktet være Nordtvedt et al. (2012) sin definisjon av begrepet og arbeidsmodellen kunnskapsbasert praksis. I kapittel fire vil jeg redegjøre for kriminalomsorgens rettslige rammeverk. Deretter følger en diskusjon rundt fengselsbetjentens profesjonskvalifisering før jeg avslutningsvis i kapitlet belyser brukervedvirkning. Kapittel fem er strukturert rundt skjønn og makt som realitet og ramme. I diskusjonen om skjønn og makt vil jeg ha fokus på brukervedvirkning som en kunnskap det er særlig utfordrende å implementere innenfor rammen av en fengselskontekst der beslutninger fattes og ressurser, sikkerhets og kontrollhensyn på hensyntas. Kapittel seks er en oppsummering og avslutning av oppgaven.

2.0 Metode

Aubert (i Dalland) definerer metode som «en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap» (2020, s. 53). Metoden er et hjelpemiddel når vi samler inn

det vi trenger av data og informasjon til det som skal undersøkes. I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for metode, kildebruk og min søkestrategi.

2.1 Oppgavens metode

Ifølge Dalland (2020, s. 53) skal valg av metode begrunnes i en vurdering om hvilken metode som er best egnet for å belyse problemstillingen. Denne oppgaven er en litteraturstudie. Det vil si at oppgaven ikke er basert selvstendig forskning, men ved å hente relevant informasjon i eksisterende teori, forskning og fagkunnskap (Dalland, 2020, s. 199). Metoden er ikke selvvalgt, men er et formelt kriterium satt fra KRUS. På tross av dette mener jeg likevel det er den mest relevante metoden for å besvare oppgaven på best mulig måte.

Litteraturstudien er kvalitativt orientert og tar sikte på å få frem meninger og opplevelser som ikke lar seg tallfeste (Brottveit, 2018, s. 54). Dette forankres i hermeneutisk fortolkningslære. Målet i hermeneutikken er «å forstå og fortolke mening i foreliggende datamateriale og å konstruere nye meningssammenhenger» (Brottveit, 2018, s. 29). I leseprosessen kan forskerens førforståelse beveges og fordommer om et felt korrigeres (Brottveit, 2018 s. 110). Metoden vil belyse kunnskapsbasert praksis gjennom ulike perspektiver og skape ny innsikt, erkjennelse og kunnskap. Brottveit (2018, s. 35) mener forskningsresultatet og den nye lærdommen som er frembrakt skal komme til nytte og anvendelse i en eller annen praktisk eller teoretisk form.

2.2 Litteraturvalg og kildekritikk

Ifølge Dalland betyr kildekritikk «[...] å vurdere og å karakterisere den litteraturen du har funnet» (2020, s. 152). Å finne litteratur relatert til oppgaven har ikke vært vanskelig, men arbeidet har likevel vært omfattende og møysommelig. Mye litteratur har blitt lest med kritiske øyne for best mulig å kunne vurdere bidragenes relevans. Mitt utgangspunkt for å vurdere kildene som er brukt er gjort ved å finne frem til litteratur som belyser oppgavens problemstilling med hensyn til relevans og pålitelighet (Dalland, 2020, s.153). Ved utvelgelsen av litteratur har jeg hatt Dalland sitt kildehierarki i tankene, som sier noe om hvordan ulike tekster blir vurdert (2020, s. 144). Da jeg startet tok jeg i bruk noe kjent litteratur som var brukt som pensum under tidligere studier, blant annet *Jobb kunnskapsbasert! En arbeidsbok* (Nordtvedt, et. al., 2012). Jeg bladde også i litteratur fra forfattere som alltid inspirerer meg når jeg skriver om fengsel, deriblant Hammerlin og Goffman. Dette er anerkjente skribenter, som er mye brukt og referert til i ulike sammenhenger. I tillegg fant jeg det naturlig å lese ulike offentlige styringsdokumenter utgitt

av kriminalomsorgen. Det er viktig å merke seg at myndighetene fremstiller problemfelt på bestemte måter i tråd med verdier og formål, og dette kritiske blikket må man ha på slike dokumenter.

Jeg har brukt masse tid på KRUS- biblioteket og mitt lokale bibliotek for tips til litteratur. Veileder ga meg nyttige tips, spesielt til artikler som belyser problemstillingen. Øvrig litteratur er søkt opp via Google scholar og Oria. Da jeg gikk i gang med litteratursøk, var jeg nysgjerrig på temaet og gikk bredt ut i mine søk. Utgangspunkt for litteratursøket var oppgavens tema. Jeg fikk få treff på kunnskapsbasert praksis i fengsel eller kriminalomsorg. Derfor tok jeg et valg om å bruke Nordtvedt et al. sin bok som utgangspunkt når jeg skulle redegjøre for kunnskapsbasert praksis som teori og ramme. Via Google scholar fant jeg ut at deres definisjon er svært mye brukt hos flere studenter. Videre gjorde jeg søk på ordene «evidens», «profesjonskvalifisering», «brukermedvirkning», «skjønn» og «makt» i enkeltsøk eller i ulike sammensetninger av ordene. Enkeltsøkene ga gode treff i Oria og ga henvisninger til ulik litteratur med relevans for oppgaven. Da jeg søkte med sammensetning av ord på Google scholar fikk jeg treff på ulike master-oppgaver som viser til kvalitative undersøkelser relatert til oppgavens tematikk og problemstilling. Oppgavene jeg viser er godkjente og har derfor gått gjennom en kvalitetskontroll. I oppgaven har jeg brukt disse for å underbygge perspektiver som enten motstrider eller sammenfaller med egne erfaringer.

3.0 Kunnskapsbasert praksis som teori og ramme

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for kunnskapsbasert praksis som begrep og presentere kunnskapsbasert praksis som arbeidsmodell.

3.1 Kunnskapsbasert praksis

Kunnskapsbasert praksis har sitt utspring og er oversatt fra det engelske begrepet evidence - based practice. Oversettelsen er hentet fra den internasjonale aksepterte definisjonen av begrepet, som er «[...] kunnskapsbasert praksis er å ta faglige avgjørelser basert på systematisk innhentet forskningsbasert kunnskap, erfaringsbasert kunnskap og pasientens ønsker og behov i den gitte situasjonen» (Nordtvedt et al., 2012, s. 17).

Det poengteres at ordet kunnskap favner mer enn evidens siden det omfatter mer enn det som er beviselig. Nordtvedt et al. (2012) forklarer at forskningsbasert kunnskap genereres gjennom ulike tilnærminger og metoder, både kvalitative og kvantitative, som på ulike måter bidrar til kunnskapsbasert praksis. Validiteten i de ulike metodene er både omstridt og diskutert, men

jeg vil ikke belyse dette i denne oppgaven. En mer interessant tilnærming vil være å se på de prinsipielle spørsmålene kunnskapsbasert praksis reiser. Dette gjelder blant annet skjønn, effektivitet, faglig ekspertise, praksis og brukerinnflytelse (Skaftnesmo, 2013, s.7).

Kunnskapsbasert praksis er rettet mot profesjonell yrkesutøvelse, og som yrkesutøver vil dette si at handlinger og avgjørelser blir styrt av en bestemt yrkesspesifikk kunnskap (Bøyum, 2021). En fagutøver som jobber kunnskapsbasert, evner å nyttiggjøre seg ulike kunnskapskilder i praksis gjennom bevissthet og refleksjon. Dette vil igjen gi fagutøveren redskaper til å utvikle praksis gjennom en systematisk og reflektert bruk av kunnskapskildene. Kunnskapen som blir anvendt hentes fra kilder med stor spennvidde, for eksempel forskning, kolleger, egne erfaringer og retningslinjer. Kildene har styrker og svakheter, og det presiseres hvor viktig det er å innta en bevisst og reflekterende holdning når handlingsvalg skal foretas (Nordtvedt et al. 2012, s.16).

3.2 Kunnskapsbasert praksis som arbeidsmodell

Nordtvedt et.al visualiserer kunnskapsbasert praksis som en arbeidsmodell bestående av ulike kunnskapskilder. Kildene i modellen presenteres som: Forskningsbasert, erfaringsbasert og brukermedvirkning/brukerkunnskap. Kunnskapskildene rammes inn av en kontekst. Konteksten identifiseres til fenomenet eller sammenhengen fenomenet befinner seg i. Den knyttes blant annet til kultur, idegrunnlag, ressurser, prioriteringer og politikk. Dersom arbeidsmodellen anvendes loves virkningsfulle, rettferdige og trygge tjenester. Brukeren loves involvering og innflytelse over beslutninger som gjelder dem selv. For å få en økt forståelse kunnskapskildene arbeidsmodellen bygger på vil jeg gi en kort presentasjon av deres betydning (2012, s.16).

Forskning er «kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap» (Nordtvedt et al., 2012, s. 17). Det skilles mellom grunnforskning og anvendt forskning, der formålet skiller de to områdene. Der anvendt kunnskap retter seg mot praktiske mål eller anvendelser, retter grunnforskningen seg inn mot å observere fakta og fenomener. Som kunnskapskilde i kunnskapsbasert praksis er man opptatt av at forskningen skal være anvendt med lav abstraksjonsgrad. Som element i arbeidsmodellen skal forskningen ha en viss grad av praksisnærhet og vise vei i utøvelsen av faget (Nordtvedt et al., 2012, s.17-18).

Erfaringsbasert kunnskap erverves gjennom å praktisere og «utvikles gjennom refleksive prosesser der praktikere lærer fra erfaringen» (Nordtvedt et al., 2012, s. 18). I litteratur og dagligtale er skjønn, taus kunnskap eller klinisk blick er synonyme ord som opptrer istedenfor

erfaring. Kompetansen som tilegnes gjennom erfaring anses som viktig når den profesjonelle skal sette hele modellen for kunnskapsbasert praksis ut i sin arbeidshverdag. (Nordtvedt, 2012, s.19).

I kunnskapsbasert praksis betraktes brukerkunnskap som en kunnskapsressurs når beslutninger skal fattes. Denne kunnskapen skal «[...] imøtekommes og vektlegges når beslutninger fattes» (Nordtvedt et al., 2012, s.19). I klinisk ekspertise forventes det at profesjonsutøverens kan anvende forsknings- og erfaringskunnskap i møte med brukeren for sammen å finne frem til gode løsninger. Kravene og behovene fra brukerne er varierende og det kreves at fagutøveren er velinformert i møte med brukerne og deres individuelle behov.

4.0 Fengsel som arena

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for juridisk rammeverk, styringsdokumenter og retningslinjer som setter rammer for en kunnskapsbasert praksis. Ut ifra dette vil jeg diskutere fengselsbetjentens formelle og uformelle profesjonskvalifisering. Avslutningsvis i kapitlet vil jeg ta for meg og diskutere begrepet brukermedvirkning.

4.1 Fengsel og politisk styring

Samfunnsmandatet til kriminalomsorgen er et politisk gitt oppdrag innenfor nærmere bestemte rammer (Fredwall, 2014, s. 154). De juridiske rammene rundt formål og gjennomføring av oppdraget er nærmere definert i Straffegjennomføringsloven av 2001. Sentralt i loven er vilkåret om at straffen skal gjennomføres på en betryggende måte, hvor det skal tilrettelegges for at innsatte endrer sitt straffbare handlingsmønster. Samtidig vektlegges en sikkerhetsmessig forsvarlig straffegjennomføring. Dette innebærer blant annet legitimering av makt og kontroll for å opprettholde ro, orden og sikkerhet (Straffegjennomføringsloven, 2001, §§2 og 3). Straffens funksjon følger dermed to motsetningsfylte hovedspor, et straffeideologisk og rehabiliterings ideologisk spor.

På den ene siden er straffeideologien som gjennomføres med inkapasiterende og frihetsinnskrenkende tiltak. Fengselssystemets sosiomaterialitet og artefakter uttrykker kontroll og sanksjonering, gir lite rom for individualitet og setter tydelige begrensninger i innsattes og ansattes handlingsrom (Hammerlin, 2012, s. 52). I fengsel forbindes straff ofte med sikkerhet. Å si at sikkerhet står sterkt i fengsel er ingen overdrivelse. Sikkerhet er som en universal regel å regne og skal diskuteres i alle beslutninger som fattes. Kort oppsummert trumfer hensynet til ro, orden og sikkerhet alt.

På den andre siden er rehabiliteringsideologien. Ideer om rehabilitering kan spores tilbake til 1800-tallet da tanken om å ikke bare straffe, men å tilby en slags behandling gjorde seg gjeldene. På 1900-tallet, samtidig med evidensbevegelsens what-works ideologi på fremmarsj, ble behandlingsoptimismen synlig ved at nye metoder i fangebehandlingen ble introdusert (Hammerlin, 2012). Ifølge St. Meld. Nr.37 (2007-2008) baserte behandlingstanken seg i en optimistisk tro på fangens mulighet til forbedring, bare man ga den rette behandling (2008, s. 31).

Fengsel er å betrakte som et statlig maktmiddel. Samtidig baserer straffegjennomføringssystemet i Norge seg på humanistiske prinsipper. I St. Meld. Nr.37 (2007-2008), heter det at «Tilværelsen under straffegjennomføringen skal så langt som mulig være lik tilværelsen ellers i samfunnet. Det er selve frihetsberøvelsen som er straffen» (2008, s.22). Definisjonen kan relateres til normalitetsprinsippet, som av kriminalomsorgen defineres som et viktig prinsipp. I tråd med norsk lov og internasjonale konvensjoner innebærer normalitetsprinsippet at innsatte ikke fratras sine borgerrettigheter mens de gjennomfører straff. De skal tilbys de samme offentlige tjenester som ellers i samfunnet (St. Meld. Nr.37, (2007-2008), 2008, s.108-109). I 1989 ble det innført nye regler for fangebehandling i Norge (St. Meld. Nr.27, (1997-1998)). Kriminalomsorgen og andre offentlige etater ble pålagt å samarbeide. Samarbeidet, kalt importmodellen, skal sikre domfelte og varetekts innsatte å få de tjenester de rettmessig har krav på (Snertingdal, 2019, s. 73). Med samarbeid og samordnet innsats skulle innsattes behov avdekkes. De innsattes ansvar for egen utvikling under straffegjennomføringen og tilsattes faglige kompetanse ble pekt på som suksessfaktorer i dette arbeidet (St. Meld. Nr.37 (2007-2008), 2008, s.35-36). Rehabiliteringsideologien relateres til tiltak tilknyttet verdien normalitet, omsorg og hjelp (Hammerlin, 2012, s. 53). Innenfor kriminalomsorg handler dette om at hverdagslivet i fengselet skal styrke innsattes livsmestringsevne. Med hjelp og veiledning av fengselsbetjentene skal innsatte få forhåndskunnskaper om ulike tilretteleggingstiltak som tilbys. Gjennom autonomi og innflytelse skal innsatte gjøres ansvarlig med tanke på egen rehabilitering (St. Meld. Nr.37, (2007-2008), 2008; Hammerlin, 2012).

Den nevnte stortingsmeldingen har vært gjenstand for analyser av blant annet Fredwall (2014) som påpeker at stortingsmeldingen er deskriptiv i sin omtale av kriminalomsorgen som virksomhet og normativ ved å peke ut fremtidens politiske retning. Gjennom grunnpilarene «Formålet med straffen», «humanistisk menneskesyn», «rettssikkerhet og likebehandling», «prinsippet om at en har gjort opp for seg» og «normalitetsprinsippet», synliggjøres ikke bare

verdiene etaten er tuftet på, de setter også rammer for fengselsbetjentens utøvelse av tjenesten. Manger (2012) viser særlig til kunnskapsbasert praksis og henviser i sin artikkel til St. Meld. Nr.37 (2007-2008) og slår fast at norsk kriminalomsorg skal «[...] vera kunnskapsbasert og ta i bruk dei beste resultatata frå nasjonal og internasjonal forskning» (2012, s. 129). Han understreker at hva som menes med en kunnskapsbasert kriminalomsorg ikke blir definert, men en naturlig tilnærming er å ta utgangspunkt i slik begrepet vanligvis blir brukt. Manger (2012, s. 129) løfter også frem en målrettet organisasjons- og kompetanseutvikling som sentrale momenter for å nå målet om en kunnskapsbasert kriminalomsorg. Mangers argumentasjon kjennes igjen i kriminalomsorgens nye virksomhetsstrategi. Der uttales et viktig prinsipp, som avslører hvor ambisiøse kriminalomsorgen er: «Kriminalomsorgen er virksomhet basert på kunnskap og kompetanse, der beslutninger tas på bakgrunn av erfaringer, gode analyser og relevant forskning» (KDI, 2021, s. 19).

Når strategien uttaler et mål om en fremtidsrettet kompetanseutvikling på alle nivå, vil dette være førende for fengselsbetjentenes profesjonskvalifisering. Eide og Kornstad er av den oppfatning at om kravene til en kunnskapsbasert straffegjennomføring skal oppfylles «[...] trenger kriminalomsorgen profesjonelle fengselsbetjenter, som har både bredde- og dybdekunnskap innenfor flere, og til tider, sprikende disipliner» (2019, s. 108). Spørsmålet er hvordan dette ser ut i praksis. Hvilke forutsetninger har fengselsbetjentene for å forvalte sitt samfunnsoppdrag om å praktisere kunnskapsbasert? Nedenfor vil jeg diskutere rammene for de faglige kvalifikasjonene som betjentene har slik dette blir formet gjennom den formelle utdanningen og praksislæring.

4.2 Fengselsbetjentens profesjonskvalifisering

Profesjonsutøvere er omgitt av et mangfold av kunnskapsressurser. Ressursene former arbeidet samtidig som de bidrar til kvalitetssikring og videreutvikling av profesjonsutøvelsen (Nerland og Hermansen, 2017, s. 167). Ifølge Manger blir kunnskapen mer vitenskapelig konsistent og profesjonsrelevant dersom arbeidet baseres på tilgjengelig forskning og tjenlig praksis (2012, s. 130). Smeby og Mausehagen (2017) trekker frem kunnskapsbasert praksis som det sentrale idealet i profesjonsutøvelse. Det samme blir poengtert av Smeby, som i sin artikkel om profesjon og utdanning konkluderer med at «Profesjoner er kunnskapsbaserte yrker» (2008, s. 87). Profesjonelt arbeid beskrives av Fauske som «en intellektuell virksomhet med stort individuelt ansvar, den profesjonelle kompetansen bygger på vitenskap og er ervervet gjennom utdanning» (2008, s.34). Fauske viser til Sciulli når han beskriver den idealtypiske profesjon. Profesjonsutøvere er i form av sin posisjon tildelt makt og tillit til å

utøve skjønn som kan skape avhengighet og usikkerhet for klienten (2008, s. 34). Samtidig innehar profesjonsutøveren ansvar for å sikre kvalitet i arbeidet og faglig oppdatering tilpasset klientenes behov (Andreassen, 2017; Fauske, 2008). Lignende argumentasjon finnes hos Fossetøl (2013). Hun skriver blant annet om profesjonsutøverens håndtering av kunnskap innenfor deres gitte handlingsrom. Fossetøl trekker frem hensynet til brukeren som viktig og mener anvendelse av teori og forskning alltid bør filtreres gjennom dette hensynet (2013, s. 59-63).

Wille (i Damsgaard, 2010, s.49) løfter frem utdanning som en forutsetning for å kunne legitimere et yrke som en profesjon. Dette begrunnes i ulike profesjonenes særegenheter. Damsgaard henvender seg i utgangspunktet til sosialarbeidere, men det hun skriver har betydelig fengselsfaglig relevans, siden fengselsbetjentene er uløselig bundet til kravet om å hjelpe innsatte. Utdanning er dermed viktig i betjentenes kvalifiseringsprosess. Kunnskap, verdier, og ferdigheter tilegnet gjennom utdanning er viktige forutsetninger for at yrket blir utøvet på en kompetent måte (Smeby, 2008, s. 89). Fengselsbetjentens profesjonalitet forutsetter dermed høy grad av bevissthet i tilnærmingen til verdier, holdninger, skjønn og makt for å kunne utføre arbeidet til det beste for bruker og samfunn (Damsgaard, 2010; Smeby og Mausethagen, 2017).

Selv om dette er elementært i en fengselsbetjents hverdag, har det vært diskusjoner om hvorvidt fengselsbetjentyrket kan kalles en profesjon. Ifølge Evensen (2006, s.241) kjennetegnes fengselsbetjenters utdanning gjennom ulike fagdisipliner som kobles opp mot et særegent praksisfelt. Det fordres å inneha tverrfaglig teoretisk kompetanse tilpasset menneskelige utfordringer i spesielle omgivelser. Eide og Kornstad omtaler fengselsbetjentens virke som «et sammensatt uttrykk for kunnskaper, ferdigheter og et felles verdigrunnlag de erverver gjennom utdanning og erfaring fra fengsel» (2019, s.115). Samtidig tar de til orde for at fengselsbetjentyrket ikke er en profesjon. Deres hovedargument er at utdanningen ikke regnes «[...], som en langvarig formell utdanning med vekt på teori og systematisert kunnskap» (2019, s.110). Nymo (2019) tegner et noe mer nyansert bilde. Hun mener fengselsbetjentutdanningen tilhører det laveste sjiktet av profesjonsutdanninger, selv om også fengselsbetjenter må handle begrunnet ut ifra forskningsbasert kunnskap og systematisk erfaringsbasert kunnskap. Hun mener korte profesjonsutdanningers utfordring er å få integrert og anvendt den teoretiske kunnskapen i arbeidshverdagen. Skal vi tro Nymo har praksisfeltet til fengselsbetjentene hatt en sterkere påvirkning på kvalifikasjonsforståelsen enn den teoretiske kunnskapen. Nymo (2021, s.43) viser til at fengselsbetjentutdanningen ble

høyskolesertifisert først i 2012, og mener det kan være en medvirkende årsak til at praksislæringen stiller sterkt hos fengselsbetjenter.

Smeby mener stridens kjerne ligger i antagelser om hva som er relevant kunnskap i profesjonell praksis. På den ene siden vektlegges den teoretiske kunnskapen som danner grunnlaget for refleksjon og som leder fram til løsninger i praksis. På den andre siden vektlegges læring gjennom «å gjøre» i arbeidslivet. Med denne forståelsen underkjennes den teoretiske kunnskapen fordi det som læres i utdanningen har manglende overføringsverdi til yrkeslivet (2008, s. 97). Ifølge Westerheim et al. (2017) sin undersøkelse uttrykker fengselsbetjenter både et ønske om og et behov for påfyll av kunnskap i takt med utviklingen av seg selv i rollen som fengselsbetjent. Hjellnes (2019) har foretatt en undersøkelse blant fengselsbetjenter og deres refleksjoner rundt kontaktbetjentrollen. Hennes erfaring er at fengselsbetjentene har kunnskap og ferdigheter i praksis, men de fremmer i liten grad teoretisk argumentasjon i sitt arbeid. Hjellnes finner at fengselsbetjenter begrunner sin mestring i jobben med personlige egenskaper og lang erfaring. Når informantene snakker om situasjoner de ikke mestrer relaterer de det til en mangelfull kunnskapsbase. Hjellnes tar til orde for at dersom en videreutvikling av kunnskapsbasert praksis skal finne sted er det nødvendig for fengselsbetjentene å etablere et kunnskapsbasert argumentasjonsfellesskap, som forutsetter språklig formulering av fengselsfaglig kunnskap (2019, s. 97-98).

La oss se litt nærmere på og problematiserer sidene relatert til det Smeby kaller «å gjøre» i arbeidslivet (2008, s. 97). Flere kommer med antagelser som peker i retning av kultur og tradisjon som styrende forutsetninger for yrkesutøvelsen i profesjonelt arbeid (Aasen et al. 2018; Danielsen og Karlsen, 2007). Skal vi tro på disse antagelsene kan det potensielt være slik at innsattes rett og mulighet til brukermedvirkning og kunnskapsbaserte avgjørelser står og faller på betjentkulturen på hver enkelt avdeling. Grøvdal (2000) gjennomførte en studie blant fengselsbetjenter ved Botsfengselet hvor nettopp kultur var et av forskningsfeltene. Et av hennes funn peker på betjentenes manglende refleksjon og argumentasjon rundt egen praksis. Et annet funn relateres til utfordringer til å komme som ny, og stille spørsmål rundt gjeldende praksis og rutiner. De som stilte spørsmål, ble møtt med kommentarer som «slik har det alltid vært og slik vil det alltid være». Grøvdal kaller denne kulturen «sånn er det bare» (2000, s. 218). Skal vi tro Grøvdal er det sedvanen som driver betjenten til handling. Hun forklarer dette gjennom Bourdieau sitt habitusbegrep. Habitus forstås som en ervervet mental og kroppsliggjort praksis som gir oss visse disposisjoner (2000, s.168). Ved å bruke habitusbegrepet på betjentenes praksisutøvelse vises det til sedvanen hvor den er innarbeidet til det

naturlige. «Den spesifikke habitus som pålegges de nyankomne som en adgangsbetingelse, er ikke annet enn en spesifikk måte å tenke på [...]» (Bourdieu, 1999, s. 103). Når sedvanen er drivkraften bak kulturen får den en oppdragende effekt på betjenten som en slags ytre tvang. Dermed er betjenten med på å sette habitus` praktiske sans ut i verden (Grøvdal, 2000, s. 221). Videre argumenterer Grøvdal (2000) for at ingenting «bare er sånn» og utfallet kan endres av den enkelte. I den sammenheng er Bruhn et al. sitt poeng treffende når de trekker frem at nyutdannede betjenter med høy kunnskapskapital må tørre å diskutere praksisen i ulike fengsler (2016, s. 75). Damsgård (2010, s.68) understreker viljen til å rette et kritisk blick på egen kultur som sentral i utviklingen av en profesjonell yrkesutøvelse. Kanskje det er disse vi må sette vår lit til, ved at de gjennom en åpen og kritisk refleksjon bidrar til en kunnskapsbasert praksis.

Bang (2012) løfter i sin masteroppgave frem hvordan fengselsbetjenten sosialiseres inn i en rolle. Hun siterer Crawley når hun sier det er en forskjell mellom å bli en betjent og være en betjent, «It is not enough simply to put on the uniform; the officer must learn to *wear it*» (Crawley, gjengitt i Bang, 2012, s. 74). Dette kan forstås som at det ikke er tilstrekkelig å vite hvordan og hvorfor man er fengselsbetjent, man må også legemliggjøre denne kunnskapen. Med denne argumentasjonen kan det trekkes paralleller til Bourdieaus habitusbegrep. Å bli en betjent er et resultat av en prosess over tid; «[...] through mere habituation and repetition; rather it involves inhabiting a way of being (Crawley, gjengitt i Bang, 2012, s. 74). Argumentasjonen sammenfaller med Smeby og Mausethagen (2017), som påpekte at profesjonskvalifiseringen foregår på ulike arenaer gjennom hele yrkeskarrieren.

Kunnskapsbasert praksis i bakkebyråkratiet

Lipsky (2010) er i boka «Street-level bureaucrazy» opptatt av individets dilemmaer i offentlige tjenester og hvordan de opererer mellom borgerne og myndighetene. På den ene siden er handlingsrommet i beslutningstaking styrt av politikk, regler, utdanning og prosedyrer. På den andre siden påvirkes de av normer, verdier og etiske retningslinjer. Han benevner politi, fengselsbetjenter og sosialarbeidere som bakkebyråkrater. Lipsky forklarer bakkebyråkrater med de som jobber nederst i det offentliges byråkratihierarki, nærmest gulvet. Bakkebyråkratene er de som jobber i direkte kontakt med borgerne. Felles for bakkebyråkratene er at de jobber under høyt arbeidspress, ressursknapphet, mot tvetydige mål og er utøvere skjønn. Lipsky problematiserer hvordan det er å jobbe under kryssende

forventninger og sier «the jobs typically could not be performed according to the highest standards and decision making» (2010, s. xi). Slik jeg forstår Lipsky står bakkebyråkraten i en prioriteringskonflikt og konsekvensen av å jobbe under sparekniven er å tilpasse seg ressursene og gå på akkord med forventninger og målsettinger. Han snakker også om ressursmangel i form av kunnskapskapital og peker på manglende fagkunnskap og erfaring som mulige årsaker. Lipsky snakker videre spesifikt om fengsel. Fengsel er en arbeidsplass med en hierarkisk struktur hvor å følge linja og gå tjenestevei er vanlige ord som brukes blant ansatte i fengselet når kommandolinja beskrives. Nederst i hierarkiet og kommandolinja er fengselsbetjenten. Om fengselsbetjenter, skjønn og handlingsrom hevder Lipsky «perhaps the most highly refined example of street level bureaucratic discretion comes from the field of corrections» (2010, s. 13-14). Betjentene jobber tett opp mot innsatte og befinner seg store deler av tiden i spenningsfeltet mellom innsattes behov og sikkerhet. Muligheten for å ivareta den enkelte innsattes behov ligger blant annet i skjønnsutøvelsen. Lipsky tillegger bakkebyråkraten maktegenskaper. Fengselsbetjentens mulighet til å sanksjonere uønsket atferd hos innsatte, vitner om kontroll og maktbesittelse. I følge Lipsky (2020, s. 57-58) dominerer bakkebyråkraten i samspill med klienten. De bestemmer hva som er riktig eller feil oppførsel og har strukturer for å maksimere kontrollen over klienten. Dette står i strid til kravet om brukermedvirkning. Nedenfor vil jeg se nærmere på hva som ligger i dette begrepet.

4.3 Brukermedvirkning

I litteraturen fremstilles brukermedvirkning som et flertydig begrep som rommer ulike former for deltakelse. Dette kan være alt fra at brukerne uttrykker egne ønsker og behov overfor beslutningsansvarlige og har reell innflytelse på utformingen av tjenestetilbudet, til den enkelte brukerdeltakelse i rådgivende organ.

Brukermedvirkning betraktes som et virkemiddel på ulike nivåer. Brukermedvirkning tuftes på humanistiske verdier og vil med dette ha en egenverdi i seg selv ved at hjelpetrequende mennesker blir møtt på egne premisser, sett, hørt og respektert. Medvirkning som begrunnes ut fra medmenneskelighet skal bidra til selvutvikling og selvrealisering. Dette har en terapeutisk effekt og regnes som et bidrag til styrking av motivasjon og mestringsevne. Flere argumenterer for brukermedvirkning som virkemiddel for å utjevne maktbalansen mellom brukeren og det offentlige, samt å legitimere og øke kvaliteten på tjenestene som blir gitt (Grytten, 2013; Hanssen, 2015). Spørsmålet er om noen nivåer er vanskeligere enn andre å få gjennomførbart i praksis, spesielt i en fengselskontekst.

På individnivå handler brukermedvirkning om den enkeltes rett og mulighet til å ha innflytelse i eget tjenestetilbud. Dette innebærer medvirkning i utformingen og valg av tjenester (Askheim, 2017; Grytten, 2013). I det daglige er det fagutøvere som jobber i direkte kontakt med brukere som i størst grad arbeider på dette nivået. Fra fagutøverens side er det spesielt viktig å se verdien av brukerkunnskapen og aktivt tilrettelegge og invitere til medvirkning.

Når det snakkes om brukermedvirkning på systemnivå handler dette om brukerrepresentanter som tar del i diskusjoner rundt planlegging, utforming og forbedring av ulike tjenester.

Innhenting av brukererfaring og brukerundersøkelse foregår på dette nivået.

Brukermedvirkning på dette nivået vil derfor være av en indirekte karakter. Dette kan være tverrfaglige argumentasjonsfellesskap der man diskuterer for eksempel innsattes behov. Ved å styrke kunnskapen om ulike brukergrupper vil man i større grad ha kompetanse til å møte deres behov (Askheim, 2017; Bakke, 2009; Grytten, 2013).

Historisk sett gjorde brukermedvirkning seg gjeldene i velferdspolitikken på 1990-tallet, da brukernes individuelle rett til innflytelse og medbestemmelse blir manifestet som en egen demokratisk menneskerett (Askheim, 2017, s. 140). Ifølge NOU (2004: 18, 2004) er brukermedvirkning at brukerne får innflytelse på eget tjenestetilbud i samarbeid med tjenesteyter. Rettes blikket mot straffefeltet og kriminalomsorg er det interessant å se hvor lite det er å finne av brukermedvirkningsaktige begreper, spesielt sett opp mot målet om en kunnskapsbasert praksis. Slik jeg ser det er brukermedvirkning fraværende i Straffegjennomføringsloven av 2001. I St. Meld. Nr.37 (2007-2008) tas begrepet i bruk, men da i form av en erkjennelse over mangelen på dette under straffegjennomføringen. Det kommer frem at det i for liten grad tilrettelegges for innsattes medvirkning i beslutninger som gjelder deres egen hverdag. Samtidig åpner stortingsmeldingen opp for brukerdeltakelse for å bedre kvaliteten på tjenestene i et slags rådgivende organ (2008, s.110). Stortingsmeldingen definerer dette som brukerretting som er «Å la behovene til den enkelte bruker og brukergruppe i større grad styre både hvilke tjenester som gis, og hvordan de gis» (Colbjørnsen, i St. meld. Nr.37(2007- 2008), 2008, s. 110). Det første tydelige uttrykk for brukermedvirkning i fengsel kom først i 2016 gjennom Kriminalomsorgens og Helsedirektoratets «*Veileder for rusmestringsenhetene*» (KDI og HD, 2016). Her blir brukermedvirkning formulert som at innsatte skal «[...] kunne påvirke, samt innta en aktiv rolle, i egen behandlingsprosess (KDI OG HD, 2016, s. 35). I den nye virksomhetsstrategien blir vi invitert inn i fremtidens kriminalomsorg. Slik det kommer frem av

virksomhetsstrategien ser brukermedvirkningens posisjon ut til å styrkes.

Virksomhetsstrategien fastslår «Vi har høy grad av brukermedvirkning og inngår gjensidige forpliktende avtaler med domfelte» (KDI, 2021, s. 19). Samtidig er dette kun et uttrykk for faglig og politisk føring, som ikke kan adresseres til fastsatte retningslinjer for øvrig. Derfor fremstår brukermedvirkningen likevel som noe udefinerbart og visjonært. Men hvordan skal vi forstå begrepet brukermedvirkning?

Askheim (2017) har gjennomgått ulike statlige policydokumenter på velferdsområdet og omtaler brukermedvirkning gjennom tre diskurser. I Rettighetsdiskursen vises det til individets demokratiske rett til innflytelse i eget liv og anerkjennelse av brukerens borgerstatus. Konsumentdiskursen peker på at individet er den som kjenner seg selv best og er i stand til å velge tjenester ut ifra egne behov. Samproduksjonsdiskursen markerer en opposisjon mot en hierarkisk tjenesteutforming, der tjenesteyter inntar en aktiv ekspertrolle og brukeren blir en passiv mottaker. Parallelt med rettighetsprinsippet og styrkingen av enkeltindividets posisjon vokste det frem en ansvar- og pliktdimensjon. Denne dimensjonen var toneangivende når brukerens ansvar og forpliktelse i medvirkningen skulle plasseres (Askheim, 2017, s. 140).

Hanssen et al. gir en noe mer praktisk tilnærming til begrepet og retter det mot brukerens direkte involvering: «Brukermedvirkning er en systematisk og åpen prosess, der brukerens og profesjonsutøverens synspunkter og argumenter leder fram til en begrunnet og faglig forsvarlig beslutning» (2015, s. 31). Videre gjør Hansen et al. rede for dimensjoner i den profesjonelle relasjonen. I profesjonelle relasjoner forstås brukermedvirkning to-dimensjonalt. Den ene dimensjonen, det faglige brukerperspektiv, uttrykker at den profesjonelle setter brukerens behov og interesser i sentrum. De kaller dette perspektivet for ovenfra-og-ned - synsvinkel. I den andre dimensjonen, brukerens perspektiv, settes brukerens egen forståelse av seg selv og sin situasjon i fortid, nåtid og fremtid. Denne synsvinkelen kaller de nedenfra-og-opp. Fra profesjonsutøverens side fordres det å kunne operasjonalisere brukermedvirkning på de ulike nivåene for å skape en trygg relasjon (2015, s. 30).

Et annet begrep som belyser brukermedvirkning, er empowerment. Empowerment har sitt utspring fra den demokratiske tradisjonen om enkeltindividets rett og plikt til selvbestemmelse. Empowerment fremstår som abstrakt, men en tilnærming til begrepet er å oversette det til bemyndigelse (Stang, 1998, s. 11). Begrepet opptrer ofte i sammenheng med rehabiliterings- og behandlingsprosesser, der hensikten er at individet skal oppnå kontroll og

makt over eget liv. Helgesen (2017) beskriver empowerment som et flertydig begrep som kan brukes på minst tre måter. «Som etablering av motmakt», «en markedsorientert tilnærming» og «en terapeutisk tilnærming». Fellesnevneren for disse er å se mennesket som et aktivt subjekt som kan handle til eget beste dersom forholdene er lagt til rette. Rehabilitering og behandling bygger på terapeutisk empowerment der målet er å styrke brukerens indre motivasjon gjennom prosesser som fremmer autonomi og kompetanse til å ta kontroll over eget liv (Helgesen, 2017, s.102). I likhet med Helgesen trekker Stang (1998) frem makt og maktforhold som sentralt i empowerment diskursen. Maktforholdet i empowerment innebærer å overføre makt fra den overlegne i situasjonen til den underlegne. Videre understreker Stang betydningen av tilstrekkelig og hensiktsmessig informasjon i tillegg til reelle muligheter til selvbestemmelse og medvirkning. Stang (1998) problematiserer det abstrakte og overordnede ved empowerment og mener det er lite konkret i forhold til kontekst. Hun argumenterer for at empowerment må operasjonaliseres ut ifra rådende forhold og fagfelt. Jeg har nå belyst ulike sider ved brukermedvirkning. Spørsmålet er hvordan idealet om brukermedvirkningen anvendes i en fengselskontekst, spesielt i møte med fengselsbetjentens utøvelse av skjønn og makt. Diskusjonen rundt dette vil være førende i påfølgende kapitel.

5.0 Innsattes møte med skjønns- og maktutøvelse

Innledningsvis i dette kapitlet vil jeg komme med et eksempel som kan ligge som et bakteppe for diskusjonen. Ved å rette et kritisk blikk på min egen yrkesutøvelse vil jeg gjennom et eksempel se på hvilke prioriteringer som kan være styrende når beslutninger fattes. Å være bevisst og reflekterende rundt egen praksis er generelt viktig, men spesielt i kunnskapsbasert praksis hvor refleksjon blir trukket fram som en forutsetning for å handle i tråd med dette konseptet (Nordtvedt et al.2012, s. 181).

Min jobb som fengselsførstebetjent indikerer autoritet, innflytelse og makt, og er ifølge Sciulli (i Fauske, 2008, s. 34) et idealtypisk bilde på profesjonsutøver. I stillingen er jeg bemyndiget til å beslutte og utarbeide vedtak som gjelder innsatte, eksempelvis få flyttet innsatte til andre fengsler for å ha brutt fengselets rutiner om ro og orden. Som beslutningstaker støtter jeg Damsgaard som problematiserer at jobben som må utføres selv i kryssende forventninger og spenningsfelt, og i møtet mellom intensjon og virkelighet (2010, s. 173). Gitt at en innsatt ruser seg og avlegger positiv urinprøve. Ved slike hendelser er det en etablert praksis om at innsatte kan overføres et annet fengsel hvis det anses som nødvendig. Samtidig er innsatte under oppfølging for sitt rusproblem ved fengselet og har, på

tross av en sprekk, tatt tak i problemet sitt. Besluttet en overføring kan det åpenbart få følger med tanke på innsattes rehabilitering, progresjon og tilbakeføring.

Håndteringen av en slik hendelse kan kort oppsummeres slik: Jeg gjennomgår og vurderer situasjonen, fatter en beslutning, noen tastetrykk på en pc, et par telefonsamtaler og saken er avgjort. Innsatte blir underrettet og informert om klageadgangen, hvilket ikke har oppsettende virkning og innsatte kan flyttes umiddelbart. Beskrivelsen kan virke noe hastig, forenklet og satt på spissen, men i grove trekk er det slik det fungerer. Poenget er at den belyser vesentlige sider ved en praksis. Hvordan handle kunnskapsbasert i slike situasjoner, når en beslutning må fattes ut ifra straffens tvetydige ideologier? Og i lys av brukermedvirkning, hvordan ivaretas brukermedvirkningsdiskursen som omtalt hos Askheim (2017)? Situasjoner som dette synliggjør motstridende verdier på kollisjonskurs og i den konkrete beslutningsprosessen må det tas «[...] stilling til hvilke kriterier som er relevante i den konkrete beslutningssituasjonen, og hvordan de ulike kriteriene skal forstås og anvendes» (Hanssen et al., 2015, s. 18).

5.1 Skjønn som utfordring i kunnskapsbasert praksis

I diskusjonen rundt skjønn og kunnskapsbasert praksis er det naturlig å ta utgangspunkt i hvordan skjønnsbegrepet blir brukt. Om skjønn sier Nordtvedt et al. «praksis skal alltid farges av faglig skjønn gjennom den kliniske erfaringen du har med deg, og gjennom etiske vurderinger» (2012, s. 16). Videre sier de at for å kalle en praksis kunnskapsbasert kreves det en skjønnsom bruk av kunnskapskildene. Samtidig argumenterer Nordtvedt et al. (2012, s. 154) for et av målene ved kunnskapsbasert praksis er å redusere variasjoner i praksis. Med dette antyder de at ved å følge arbeidsmodellen vil profesjonsutøverens autonomi og muligheten til å utøve skjønn innskrenkes. De akkompagneres av Bjørndal som understreker at fundamentet i kunnskapsbasert praksis er å ta utgangspunkt i forskningsbasert viten og at beslutninger baserer seg på denne viten og ikke «det vi mener og det vi ønsker» (2009, s.135). Grimen og Molander (2008) maner også til varsomhet når det gjelder å vektlegge skjønn. Når de relaterer erfaringer som grunnlaget i den faglige skjønnsutøvelse samsvarer ikke dette med idealene i en kunnskapsbasert praksis slik jeg tolker det. Samtidig poengterer de skjønnsutøvelsen som en del av autonomien til profesjonsutøveren. I hvilken grad og hvordan fengselsbetjenten skal utøve skjønn synes vanskelig å fastslå. Ved å se til virksomhetsstrategien (KDI, 2021) finner jeg at skjønn som utøves skal være godt, riktig og ensartet med høy etisk standard, men uten ytterligere spesifisering av skjønnsbruken som sådan.

Heum (2014, s. 115) snakker om operasjonalisert skjønn knyttet til kriterier i lovverk som er uttømmende og utelukkende for intensjonen bak regelen. Aasen et al. (2018) kaller dette profesjonens selvregulering. Slik jeg forstår dette forsøker de å utelukke eller redusere skjønnen, hvilket jeg finner utfordrende i praksis. Jeg følger argumentene ved at betjentens handlingsrom utvilsomt er styrt av fengselets styringsinstrumenter og virkemidler i beslutningsgrunnlaget (Aasen et al., 2018; Heum, 2014). Og at dette snevrer inn handlingsrommet for skjønnsutøvelsen. Men i noen tilfeller, slik som jeg eksemplifiserte, er de ulike hensyn som vurderes hjemlet i ulike lovverk, for eksempel straffegjennomføring og helseloven. Dette gir et tydelig bilde av at fengselsbetjenten jobber mot tvetydige mål og at skjønnen neppe kan utelukkes slik jeg ser det.

I situasjoner der jeg sitter som beslutningstaker er jeg gitt det Grimen og Molander kaller strukturelt skjønn som viser til «[...] en aktørs betrodde frihet til å velge mellom tiltatte handlingsalternativer på basis av grunner som han selv finner godtakbare» (2009, s. 181). Når innsattes skjebne om å må reise eller får bli, sikkerhet versus rehabilitering, er dette erfaringsmessig en typisk arbeidssituasjon hvor skjønnen trer frem som en avgjørende faktor for beslutningen som fattes. Dersom begge valgene er i henhold til lovverk og retningslinjer, lar jeg nåde gå for rett? Ses det til straffens rehabiliterende ideologi ligger individualisering og brukermedvirkning som et krav, hvor hvert individ har behov for ulike tiltak. Jeg har tidligere vist til Hansen et al. (2015), som snakker om brukerens perspektiv og faglig brukerperspektiv og mener godt skjønn bør farges av begge. Grimen og Molander argumenterer i den sammenheng for ikke-komparativ rettferdighet, som bygger på hva som er det beste å gjøre for en bestemt klient i en bestemt situasjon. I slike tilfeller vil det være umulig å se utenom skjønnen (2019, s. 188-190). Min erfaring med ovennevnte eksempel, er at i slike tilfeller er den viktigste rollefunksjonen til beslutningstaker å ivareta sikkerhet og kontroll. En konsekvens av denne sikkerhetstenkningen er at brukermedvirkningen bortfaller og avgjørelsen i liten grad samsvarer med premisene i en kunnskapsbasert praksis. Skaftnesmo (2013) mener også noe om dette. Alt en profesjonsutøver gjør eller bevisst unnlater å gjøre i relasjonen til en bruker kalles intervensjon og intervensjonen har bestemte effekter. Han viser til Sackett et al. (i Skaftnesmo, 2013, s. 40) som henviser til en individuell klinisk ekspertise. Dette innebærer en konsesjon til skjønnen hvor brukermedvirkning utelukkes.

Når Skaftnesmo (2013) kobler alt av profesjonsutøverens handlinger til bevissthet forstår jeg det som at det må ligge en intensjon bak enhver beslutning. Kan det være at beslutningen som

fattes er farget av det politiske bildet og påvirker betjentenes fornuftshierarki og skjønnsutøvelse? Ved å se tilbake på Lipsky (2010) som problematiserte bakkebyråkratens arbeidsvilkår er ikke det usannsynlig. Fokuset på kapasitetsutnyttelse har i de senere år vært førende for straffegjennomføringen og antall sammenslåinger til større enheter har økt (St. meld 12, 2014-2015). Hammerlin (2012, s. 53) går langt i sin argumentasjon når han kaller dette et tredje ideologisk spor i straffegjennomføringen, der økonomisk formålsrasjonalitet konstruerer og gjennomsyrrer behandlingen av innsatte. Bruhn et al. mener at norsk kriminalomsorg på bakgrunn av kostnadseffektivitet og kapasitetsutnyttelse er inspirert av New Public management, der statlig styring griper inn og setter begrensninger i handlingsrom og for god faglig skjønnsutøvelse hos bakkebyråkraterne (2016, s. 77). Eller kan beslutningen sies å være et resultat av ubevissthet der fengselsbetjenten er sosialisert inn i etablerte praksiser og kulturen på avdeling. Jeg har tidligere i oppgaven problematisert dette. Bøyum (2017, s. 43) skriver om «det skjulte» pensum som tilegnes gjennom praksis. Slik jeg forstår Bøyum mener han at skjønnsutøvelsen og beslutningene kan farges av dette. Med dette retter han kritikk mot praksisdimensjonens betydning og sier den være systematisk konstruert rundt feilaktige sannheter (2017, s. 39). Skal det handles i tråd med premisene i en kunnskapsbasert praksis kreves det bevissthet fra fengselsbetjentene slik at de ikke slutter opp om slike sannheter.

Neumann (2021) gjør rede for skjønnsutøvelsen og mener den aktiviseres gjennom mange av fengselsbetjentens gjøremål. Eksempelvis når betjentene står i daglige situasjoner der de må foreta visitasjon av innsatte. Fengslenes og betjentes praksis rundt kroppsvisitasjon av innsatte har vært livlig diskutert både i kriminalomsorgen generelt og blant betjenter spesielt. Diskusjonen har i tillegg vært fulgt gjennom media. Diskusjonen har til tider vært så opphetet at det ble et problem for tilliten til kriminalomsorgens vurderinger og beslutninger, noe som kan virke svekkende for omdømmet (Grimen og Molander, 2019, s. 195). Fra en praksis der kroppsvisitasjon med full stripp har vært vanlig, ble resultatet nye retningslinjer som betjentene må forholde seg til. Kroppsvisitasjon med full stripp kan ikke lenger ubegrunnet knyttes til sikkerhet og utføres rutinemessig. Nå må det i hvert enkelt tilfelle dokumenteres en begrunnelse for beslutningen som fattes. Når betjentene må spørre seg; hva er tilstrekkelig i dette tilfellet, vil den nye praksisen åpne opp for økt bruk av skjønn, samtidig som betjentene trenger sterke argumentere for å legitimere sin beslutning. Den delegerte skjønnsmyndighet stiller krav til måten de nye reguleringene omsettes på og hvordan det fagspesifikke skjønnet

utøves i praksis (Aasen et al., 2018, s.23). Kanskje kan man her ane konturene av et faglig argumentasjonsfellesskap, slik Hjellnes (2019) savnet.

Her vil jeg argumentere for bruk av epistemisk skjønn ved at betjentene i hvert tilfelle må resonnerer seg frem til en begrunnet konklusjon basert på faglig kunnskap og erfaring (Grimen og Molander, 2019, s. 182). Når skjønn forutsetter innslag av faglighet vil kravet til teoretisk forankring gjøre seg gjeldene og beslutningen vil være basert på mer enn subjektive betraktninger. Derfor er jeg av den oppfatning at skjønnet styrker denne praksisen på en god måte. Den vil i større grad åpne opp for å ta individuelle hensyn ved bruk av fakta og brukerinformasjon, og dermed kunnskapsbaserte avgjørelser. For innsatte kan den nye praksisen bety en mindre krenkende kontroll. Som det går frem av diskusjonen er skjønnsutøvelsen er en del av det å være fengselsbetjent, men hvordan opplever innsatte dette?

Det kan sies å være en kjensgjerning at innsatte ikke nødvendigvis er enige i beslutningene som fattes. Slik jeg kjenner innsatte er de generelt opptatt av rettferdighet og forutsigbarhet, spesielt sett ut ifra deres eget perspektiv. De sier seg stadig urettferdig behandlet og adresserer kritikken til fengselssystemet og betjentene som de mener driver en vilkårlig praksis i strid med likebehandlingsprinsippet, som tidligere er nevnt som en av pilarene til kriminalomsorgen. Jeg finner støtte for min erfaring hos Lundeberg og Mjåland (2016, s. 37) som i en spørreundersøkelse blant innsatte avdekket at omtrent halvparten av respondentene mente å være utsatt for forskjellsbehandling. De opplevde mangelfull prioritering av individuell behandling og at dette fremsto som urimelige brudd på likebehandlingsprinsippet. Lundeberg og Mjåland knytter innsattes opplevelser til proseduralt rettferdige fremgangsmåter. Det vil si at innsatte skal få si sin mening og bli hørt av de med beslutningsmyndighet før beslutningen fattes (Lundeberg og Mjåland, 2016, s. 34). De påpeker dess mer belastende og inngripende et vedtak er, desto viktigere er den prosedurale rettferdigheten og trekker blant annet frem overføringsvedtak som eksempel (2016, s. 42). Det er interessant når de påpeker at hensynet til proseduralt rettferdige fremgangsmåter viser seg å være viktigere enn selve utfallet av saken (2016, s. 34). Med et kritisk blikk på egen beslutningsprosess, som i eksempelet jeg innledet kapitelet med, er dette noe å reflektere over når spørsmålet om å la nåde gå for rett skal svares ut.

Med dette synliggjøres problematiske sider rundt skjønn. For når det snakkes om skjønn, er det vanskelig å komme utenom diskusjonen rundt skjønnets byrder. Grimen og Molander tar

til orde for at bruken av skjønn alltid medfører en viss grad av vilkårlighet og variasjon (2008, s.194-195). Rappana Olsen menneskeliggjør skjønnsutøvelsen når sier fengselsbetjenter ikke er roboter og kan heller ikke forhåndsprogrammeres som om de var det (2018, s. 113). I skjønnets konstruksjon ligger en invitasjon til uenighet siden det inneholder kilder til variasjon i konklusjonene (Grimen og Molander, 2008, s.195). Samtidig understrekes det at det er viktig å skille mellom vilkårlighet som skyldes uvøren skjønnsutøvelse og vilkårlighet som skyldes vesenstrekk ved skjønnsutøvelsen (Grimen og Molander, 2019, s. 195). Bjørndal peker på at profesjonsutøveren mangler trening i å få frem og innlemme brukernes preferanser i beslutningsgrunnlaget (2009, s. 143). Ifølge Lundeberg og Mjåland (2016, s. 42) blir skjønnsutøvelsen mer treffsikker ved å etterleve prosedurale kravene gjennom økt bevissthet blant betjenter.

5.2 Makt som utfordring i kunnskapsbasert praksis

Bjørndal mener målet med kunnskapsbasert praksis er «kunnskapsbaserte og brukersentret tjenester» (2009, s. 125). Det er interessant når han hevder konseptet rokker ved faglige hierarkier og åpner opp for at beslutningsmakten flyttes fra profesjonsutøveren til individet. I dette perspektivet gis det rom for individualisering og makt til brukeren. Ved å se tilbake til Nordtvedt et al. (2012) ble brukeren omtalt som en kunnskapsressurs. Denne brukerkunnskapen skal tas i betraktning i beslutningsgrunnlaget ved at brukerens syn skal imøtekommes og vektlegges. Likevel fremstår brukervedvirkningen noe vag og etter min mening uklar i forhold til hvilken grad brukeren har reell makt.

Makt er, ifølge Rappana Olsens beskrivelse, et fenomen med mange fasetter. Hun viser til autoritet og tvang, men også til tillit, innflytelse og realisering som ulike innfallsvinkler til fenomenet (2018, s.108). For Foucault (i Neumann, 2021, s.133) er makten produktiv og finnes overalt, til alle tider og i alle relasjoner. Makten påvirker oss enten vi ønsker det eller ei og vi kan ikke unnsnippe den. Med dette åpnes det opp for en bred forståelsesramme av fenomenet. I fengsel utføres makt. Den ligger implisitt i fengselsregimet (Grøvdal, 2000, s. 161). Makten er relasjonell og i fengselskontekst snakker Lipsky (2010) om møtet mellom klient og bakkebyråkrat som ufrivillig fra klientens ståsted. Det samme gjør Weber (i Rappana Olsen, 2018, s. 109) når han snakker om makt som en asymmetrisk relasjon mellom aktører og trekker frem konfliktspektet i en slik relasjon. Jeg synes Hjeltnes gir det asymmetriske forholdet et tydelig ansikt når hun sier «fengselet er et sted hvor noen er tvunget til å være, og hvor noen har valgt å jobbe» (2006, s. 119). Goffman (1967, s. 9) skriver om ulike sider ved totale institusjoner og problematiserer hvordan klientene må

underkaste seg en formelt administrert tilværelse avskåret fra samfunnet og hvor råderetten over eget liv kan sies å være minimal. Fengsel er å betrakte som et miniatyrsamfunn hvor innsatte tvinges til å føre en lukket tilværelse hvor deres handlingsrom er sterkt innskrenket av fengselets institusjonelle makt. Å måtte be om tillatelse til å gå på do eller å ta en telefon er dagligdags for innsatte. Kanskje kan man tenke seg fengselsbetjenten som en maktens sufflør, hvor makten ligger i betjentens nøkkelknippe da det er de som er forvaltere av bagatellene på avdeling? (Lund, 2006, s. 302). Billedliggjøringen understreker et avhengighetsforhold som skaper en asymmetrisk relasjon, hvor makten er virksom selv i betjentens rolle som hjelper. Men er det virkelig slik at betjentens hjelperrolle et uttrykk for omsorg eller kan det også være et uttrykk for tilsløret makt?

Hammerlin er blant flere som gjennom en årrekke har kritisert og problematiserer det humanistiske menneskesyn som tradisjonelt har blitt lagt til grunn i kriminalomsorgen. Noe av Hammerlins kritikk sikter seg inn mot de psykologiske vurderinger og faglige endringsprogram i den norske kriminalomsorgen som han hevder bygger på et teknokratisk menneskesyn. Et slikt menneskesynet er objektiviserende og inntar et «Vi-vet-hva-som-er-best-for-deg-perspektiv» (Hammerlin, 2012, s. 55). Fangene gjøres til et objekt for styring, der det er ekspertene, altså teknokratene, som er i besittelse av definisjonsmakten (Hammerlin, 2012, s.55). Jeg kan ved å se til Lipsky vise til lignende funn. Lipsky (1980, s. 59) argumenterer for det han kaller en sosial konstruksjon av klienter og trekker blant annet frem kriminelle som eksempel. Det han viser til er en prosess der enkeltindivider blir gjort om til klienter som blir puttet i standardiserte og definerte kategorier og behandlet deretter.

Rappana Olsen (2018) problematiserer denne objektiviseringen og kategoriseringen. Hun antyder en faglig kolonialisering med økt makt til den profesjonelle og innskrenket handlingsrom til klienten. Resultatet er dermed at vi mister av syne klientenes individuelle behov (2018, s. 118-120). Fra mitt ståsted i maktdebatten vil jeg hevde dette er en form for faglig paternalisme. Min påstand står i motsetning til Bjørndal (2009), som gjennom sitt bidrag om kunnskapsbasert praksis taler for at metoden gir lite rom for nettopp denne faglige paternalismen. I motsetning til både Hammerlins redegjørelse av fangesyn og til Lipskys beskrivelse av den sosiale konstruksjon, står vendingen mot brukermedvirkning som kan sies å være lite reell i disse perspektivene.

Bøyum (2017, s. 34) er opptatt av den profesjonelles utstrakte råderett og legitime makt over klienten. Han sier klienten legger sin skjebne i den profesjonelles hender fordi han har tillit til

at profesjonsutøveren utfører arbeidet med kompetanse og respekt. I et fengsel der innsatte er tvunget til å være, kan det da sies at relasjoner er tillitsbaserte? Nei, ifølge Hammerlin (2012) når han trekker frem høysikkerhetsfengsel som en lite egnet arena for å skape tillitsrelasjoner. For på tross av snakk om det rehabiliterende ideal viser flere studier at innsatte har en annen oppfatning av sitt opphold bak murene. Både Gulbrandsen (2020) og Østigård (2016) har forsket på innsattes sonings erfaringer og viser til flere sammenfallende funn. Ifølge deres funn opplever innsatte soningen som hemmende for å være aktør i eget liv. Videre kommer det frem at mulighetene til mestring er mangelfulle og innsatte beskriver relasjonen til ansatte som formell, rutinepreget og konstruert. Slik jeg tolker innsattes erfaringer er dette stikk i strid med de ulike diskursene innen brukermedvirkning og som betjent kan jeg forstå deres opplevelser. I det daglige er deres medvirkning begrenset til å gjelde innenfor en mengde fastsatte rutiner. Faktorene som det refereres til hos Gulbrandsen og Østigård underbygger den ujevne maktbalansen mellom aktørene. Fengselets makt og disiplinerende strukturer plasserer innsatte i en posisjon som umyndige (Gulbrandsen, 2020; Østigård, 2016).

Jeg har tidligere snakket om empowerment og pekt på bemyndigelse og makt hos brukeren som sentrale elementer i rehabilitering. Ved rusmestringsenheter i norske fengsler løfter styringsdokumenter frem brukermedvirkning som et bærende prinsipp (KDI og HD, 2016). Helgesen (2017) har gjort en studie blant innsatte ved slike enheter. Hun legger frem funn som synliggjør at det også ved disse enhetene finnes problematikk rundt makt, umyndiggjørelse og tillit. Hennes funn er noe mer nyansert enn det som generelt kommer frem i studier om innsatte, men etter min mening er funnene likevel interessante for å belyse problemstillingen. Selv om rusmestringsenhetene baserer seg på empowerment som arbeidsform viser dette seg som utfordrende å få til i praksis (Helgesen 2017, s. 103).

Tilbake til Helgesen (2017) og hennes studie viser den symptomatiske trekk ved rustmestringsenhetene. Innsatte opplevde streng kontroll, sanksjonering og relasjoner basert på mistillit til betjentene. Noen av informantene uttrykte liten grad av invitasjon til direkte medvirkning i beslutningsprosesser da deres individuelle ressurser ble satt til side. Andre påpekte ansattes manglende gjennomslagskraft i beslutninger. Dersom dette stemmer peker funnene i retning av at i en fengselskontekst produseres barrierer som utfordrer idealene i kunnskapsbasert praksis.

For det første samsvarer relasjoner basert på mistillit dårlig med målet om å «etablere tillitsfulle relasjoner» (KDI og HD, 2016, s. 24). Dette strider mot myndiggjøringsidealene i

rehabiliteringsprosesser der brukerne skal møtes med tillit (Helgesen, 2017, s. 113). For det andre er opplevelsen av mangel på medvirkning det motsatte av lovnaden om innflytelse og påvirkningskraft rundt egen behandlingsprosess (KDI og HD, 2016, s. 35). For det tredje viser ansattes manglende innflytelse en side ved definisjonsmakten. På samme måte som klientene utsettes de profesjonelle på ulike organisasjonsnivå i velferdsforvaltningen for definisjonsmakt. Deres påvirkningskraft utfordres av for eksempel en mangelfull tilpasset strategi og dermed begrenset makt og mulighet til å handle i tråd med faglige vurderinger (Rappana Olsen, 2018, s. 119). Til slutt vil jeg trekke frem opplevelsen av kontroll og sanksjonering i et maktperspektiv. Askheim (i Helgesen, 2017, s. 103) mener idealet ved empowerment overser maktdimensjonen og ikke er tilpasset organisasjoner med hierarkisk struktur der ansattes beslutningsmyndighet er begrenset. Stang (1998) problematiserte det abstrakte ved empowerment og mente det måtte operasjonaliseres til rådende forhold og kontekst. Dette støttes paradoksal nok i «*veileder for rusmestringsenhetene*», der det uttrykkes at brukervedvirkning må tilpasses fengselets og rusmestringsenhetens rammer (KDI og HD, 2016, s. 35). Dette paradokset tolker jeg dithen at det er fengselet som system er innehaver av den reelle makta.

Slik det kommer frem av diskusjonen rundt makt er det ikke nødvendigvis slik at brukernes rettigheter samsvarer med brukervedvirkning i praksis. Dette kommer spesielt til syne når beslutningene kan funderes i ulike lovverk. Samtidig viser det hvor komplekst det er både for innsatte og ansatte å balansere innenfor straffens hovedspor. Innsatte som ikke tilpasser seg fengselets forventninger blir gjerne sett på som vanskelige og uvillige. Sånn som i eksempelet jeg beskrev innledningsvis i dette kapitlet. Min beslutningsmakt tilsier at jeg kan begrunne et overføringsvedtak med at rus har negative konsekvenser for avdelingen.

Brukermedvirkningen begrenses til å gjelde en juridisk klageadgang. Ifølge Grøvdal (2000, s. 165) er fengselets maktteknikker basert på kunnskap og er et forsøk på å korrigere innsattes atferd. Hun hevder at maktteknikkene ikke virker så lenge ikke innsatte rehabiliteres.

Nordtvedt et al. (2012) poengterer hvor viktig det er at profesjonsutøveren reflekterer til hvilke kunnskapskilder som anvendes i praksis. Derfor vil jeg ta til orde for å innta en mer fleksibel holdning slik at det i større grad fattes kunnskapsbaserte beslutninger som er tilpasset den enkelte.

6.0 Avslutning

Med kunnskapsbasert praksis i kriminalomsorgen som tema og utgangspunkt har jeg tatt for meg problemstillingen: Hva er kunnskapsbasert praksis. Og hvordan utfordres idealet om brukermedvirkning i møte med fengselsbetjentens utøvelse av skjønn og makt i et høysikkerhetsfengsel?

Gjennom teori og diskusjon har jeg forsøkt å belyse oppgavens problemstilling. Å gi et eksakt svar på problemstillingen er vanskelig og ikke nødvendigvis et mål siden hensikten med en litteraturstudie er å skape ny mening i eksisterende materiale. I prosessen med oppgaven ble det gjennom søk og gjennomgang av litteratur klart for meg at kunnskapsbasert praksis er et omfattende begrep med ulike implikasjoner. Ved oppstarten av lese- og skriveprosessen må jeg erkjenne at min førforståelse til begrepet var av praktisk karakter og min tilnærming i liten grad var teoretisk og analyserende orientert i forhold til tema og problemstilling. Dette har endret seg i takt med fremdriften i lese- og skriveprosessen, og min forståelseshorisont relatert til disse perspektivene har blitt større.

Kunnskapsbasert praksis er, som jeg har redegjort for, et sammensatt begrep. Ved å vise til ulike styringsdokumenter hos kriminalomsorgen har jeg belyst den kunnskapsbaserte praksisen sin forankring i etaten som viser seg å stå sentralt. Samtidig erkjennes det utfordringer relatert til praksisen, spesielt med tanke på hensynet til den innsatte. Sentrale bestemmelser setter føringer for utøvelsen av yrket og de formelle rammene for utdanningen. Samtidig viser litteraturen at fengsel som kontekst produserer barrierer som vanskeliggjør premissene for den nevnte praksisen. Økonomiske tildelinger, samt de noe mer uformelle rammene som kultur viser seg også å ha betydning for hvorvidt fengselsbetjentene praktiserer kunnskapsbasert. Skjønn og makt trekkes frem som sentralt i fengsel. Og i diskusjonen kommer det frem at disse elementene kan være styrende i beslutningsgrunnlaget hos fengselsbetjenten og at dette særlig utfordrer idealet om brukermedvirkning. Diskusjonen understreker også hvor komplisert beslutningsgrunnlaget til fengselsbetjenten er når det må tas hensyn til motstridende verdier innenfor sikkerhet og rehabilitering.

Det viser seg at fengselsbetjenter vektlegger praksislæring som viktig og at dette til en viss grad går på bekostning av å artikulere fagkunnskap. Gjennom kritisk refleksjon og artikulering er det mulig å ta faglige avgjørelser basert på kunnskap og erfaring i møte med innsatte. Ved å ta et slikt grep vil det i større grad åpnes opp for at fengselsbetjentene kan praktisere kunnskapsbasert.

7.0 Litteraturliste

Aasen, H. S., Bringedal, B., Bærøe, K. og Magnussen, A. (red.). (2018) *Prioritering, styring og likebehandling. Utfordringer i norsk helsetjeneste*. (s. 12-29). Capellen Damm Akademisk.

Andreassen, T. A. (2017). Profesjonsutøvelse i en organisatorisk kontekst. I S. Mausethagen og J.- C. Smeby (Red.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse*. (s. 140-151).

Universitetsforlaget.

Askheim, O. P. (2017). Brukermedvirkningsdiskurser i den norske velferdspolitikken – Nr. 02- 2017. *Tidsskrift for velferdspolitikken*, 134-149. Doi: 10.18261/issn.2464-3076-2017-02-03

Bakke, T. (2009). Effekten av brukermedvirkning i forbedringsarbeid. Hentet September 16, 2021 fra Helsebiblioteket.no:

<https://www.helsebiblioteket.no/kvalitetsforbedring/brukermedvirkning/brukermedvirkning-pa-tre-ulike-niva>

Bang, M. (2012). *Fengslende hverdag: Om fengselsbetjenters selvposisjonering i spenningsfeltet mellom det offentlige, offentligheten og de innsatte*. Masteroppgave.

Universitetet i Oslo.

Bjørndal, A. (2009). Målet er kunnskapsbaserte og brukersentrerte tjenester. I Grimen, H. og Terum L.I. (red.), *Eidensbasert profesjonsutøvelse*. (s. 125-145). Abstrakt Forlag

Brottveit, G. (Red.). (2018). *Vitenskapsteori og kvalitative forskningsmetoder. Om å arbeide forskningsbasert*. Gyldendal Akademisk.

Bruhn, A., Nylander, P.Å., Johnsen, B. (2016). From prison guards to... What? Occupational development of prison officers in Sweden and Norway. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 18 (1), 68-83. DOI: 10.1080/14043858.2016.1260331

Bøyum, S. (2017). Profesjonell kunnskapsetikk og intellektuelle dygder i profesjonsutdanning. I: S. Mausethagen og J-C. Smeby (Red.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse*. (s. 34-43). Universitetsforlaget.

Bøyum, Steinar: *kunnskapsbasert praksis* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet september 1, 2021 fra https://snl.no/kunnskapsbasert_praksis.

Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving*. Gyldendal norsk forlag.

Damsgård, H. L. (2010). *Den profesjonelle sosialarbeider*. Cappelen Damm AS.

Danielsen, T. & Karlsen, V. (2007). Kvalitet i varetektsarbeidet: Del 2: Kvalitetsledelse i fengsel. Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS. [untitled \(unit.no\)](#)

Det kongelige Justis- og politidepartement. (2008). *Straff som virker - mindre kriminalitet – tryggere samfunn (St.meld nr. 37. (2007-2008))*. Oslo: Det kongelige Justis- og politidepartement.

Eide, H. M. K. & Kronstad, M. (2019). Kunnskapsgrunnlaget i fengselsbetjentenes profesjonalitet. I: K. G. Westrheim & H. M. K. Eide (Red.), *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge*. (s. 107-121). Fagbokforlaget.

Fauske, H. (2008). Profesjonsforskningens faser og stridsspørsmål. I Molander, A. og Terum, L. I. (red.), *profesjonsstudier*. (s. 29-51). Universitetsforlaget.

Fossestøl, B. (2013). Evidens og praktisk kunnskap. *Fontene forskning*, 2/13, 55-66.
[pdf-15.19391.0.3.203c10f79e \(fonteneforskning.no\)](https://fonteneforskning.no/pdf-15.19391.0.3.203c10f79e)

Fredwall, T. E. (2015). *Murer og moral – en bok om straff, verdier og fengselsbetjenter*. Cappelen Damm AS.

Goffmann, E. (1967). *Anstalt og menneske*. Danmark: Jørgen Paludans forlag.

Grimen, H., og Molander, A. (2008). Profesjon og skjønn. I Molander, A. og Terum, L. I. (red.), *profesjonsstudier*. (s. 179-195). Universitetsforlaget.

Grytten, E. A. (2013). *Brukermedvirkning i praksis. Lederes erfaring med brukermedvirkning i psykisk helsevern*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo. Hentet fra [Brukermedvirkning i praksis. Lederes erfaring med brukermedvirkning i psykisk helsevern. \(uio.no\)](https://www.uio.no/bibliotek/arkiv/2013/10/brukermedvirkning-i-praksis-lederes-erfaring-med-brukermedvirkning-i-psykisk-helsevern)

Grøvdal, Y. (2000). *Sånn er det bare! En kvalitativ studie av fengselsbetjentes arbeid*. (s.161-169). Spesialoppgave. Universitetet i Oslo. Hentet fra [Sånn er det bare! \(uio.no\)](https://www.uio.no/bibliotek/arkiv/2000/10/sann-er-det-bare)

Gulbrandsen, M. (2020). *Friheten til å velge. En kvalitativ studie om selvisolering i norske fengsler*. (s. 31-45). Masteroppgave. NTNU. Hentet fra [NTNU Open: Friheten til å velge - En kvalitativ studie om selvalgt isolasjon i norske fengsler](https://www.ntnu.no/ntnu-open/friheten-til-a-velge-en-kvalitativ-studie-om-selvalgt-isolasjon-i-norske-fengsler)

Hanssen, H. (2015). Faglig skjønn ved utforming av vilkår for sosial stønad. I: Hanssen, H (Red.), *Faglig skjønn og brukervedvirkning i helse- og velferdstjenestene*. (s. 11-44). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Hammerlin, Y. (2012): En fange er en fange – et fengsel er et fengsel. Diktomien i fangebehandlingen fra 1950-tallet fram til i dag. I Olsen, S. (red.), *Virker straff?* (s.39-62). Scandinaian Academic Press.

Helgesen, Janne H.I. (2017). Ny fangebehandling i norske fengsler? Om innsatte rusbrukeres opplevelser av selvbestemmelse og medvirkning. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 100-116. Doi: 10.18261/issn.2464-3076-20017-02-01.

Heggen, K. & Kirkevold, M. (2017). Mastergrad i avansert klinisk sykepleie - “mastersyke” eller mestringskompetanse? I S. Mausehagen & J.-C. Smeby (Red.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse*. (s. 59- 69). Universitetsforlaget.

Heum, I. (2014). *Skjønn. Perspektiver på skjønnsutøvelse i NAV*. Gyldendal norsk forlag.

Hjellnes, S. (2006). Totale trekk ved fengsel og fengsling. I E. Larsen (Red.), *Fengselet som endringsarena*. (KRUS håndbok 3/26, s. 118-147). Oslo: KRUS

Hjellnes, S. (2019). Kontaktbetjentrollen i straffegjennomføring i fengsel. I. K. G. Westheim og H. M. K. Eide (red.), *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge*. (s. 87-101). Fagbokforlaget.

Kriminalomsorgsdirektoratet og Helsedirektoratet (2016). *Veileder for rusmestringsenhetene*. Oslo: Helsedirektoratet. Hentet fra [Veileder \(helsedirektoratet.no\)](https://www.helsedirektoratet.no)

Kriminalomsorgsdirektoratet (2021). *Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen 2021-2026*. KDI (s. 4-30). Hentet fra [Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen 2021-2026 - Kriminalomsorgen.no](#)

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter (KRUS). (2020). *Programplan for Bachelorstudium i straffegjennomføring*. KRUS. Hentet fra [Studieprogram og rammeplan - Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS](#)

Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. Russel Sage foundation, New York.

Lund, P. E. (2006). Ledelse og makt i kriminalomsorgen. I E. Larsen (Red.), *Fengslet som endringsarena* (KRUS håndbok 3/2006, s. 294-322). Oslo: KRUS.

Lundeberg, I. R. og Mjåland, K. (2016). Rehabilitering og prosedural rettferdighet i kriminalomsorgen. (s.32-44). *Retfærd. Nordisk Juridisk tidsskrift*. Hentet fra [\(PDF\) Rehabilitering og prosedural rettferdighet i kriminalomsorgen \(researchgate.net\)](#)

Manger, T. (2012). Opplæring i ei kunnskapsbasert kriminalomsorg. I S. Olsen (Red.), *Virker straff?* (s. 129-145). Scandinavian Academic Press.

Meld. St. 12 (2014-2015). *Utviklingsplan for kapasitet i Kriminalomsorgen*. Justis- og beredskapsdepartementet. [Meld. St. 12 \(2014-2015\) - regjeringen.no](#)

Messel, J. og Smeby, J-C. (2017). Akademisering av høyskoleutdanningene. I S. Maurethagen & J.- C. Smeby (Red.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse*. (s. 44-54). Universitetsforlaget.

Nerland, M. og Hermansen, H. (2017). Sosiomaterielle perspektiver på profesjonskvalifisering: kunnskapsressursenes betydning. I S. Maurethagen & J.- C. Smeby (Red.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse*. (s. 167-178). Universitetsforlaget.

Neumann, C. B. (2021). Skjønnsutøvelse, makt og omsorg. I Snertingdal M. I. og Nymo, K. (red.), *Jeg skal bli fengselsbetjent*. (s. 127-140). Fagbokforlaget

NOU 2004:18. (2004). *Helhet og plan i sosial- og helsetjenestene – samordning og samhandling i kommunale sosiale – og helsetjenester*. Oslo: Helse og omsorgsdepartementet. Hentet fra [NOU 2004: 18 - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no/no/NOU/2004/18)

Nortvedt, M.W., Jamtvedt, G., Graverholt, B., Nordheim, L. V. & Reinart, L. M. (2012). *Jobb kunnskapsbasert! En arbeidsbok*. Cappelen Damm Akademisk.

Nymo, K. (2019). Fengselsbetjent i dag - og i morgen. I K. G. Westrheim & H. M. K. Eide (Red.), *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge*. (s. 332-339). Fagbokforlaget.

Nymo, K. (2021). Hvorfor trenger fengselsbetjenter å lese teori? I Snertingdal M. I. og Nymo, K. (red.), *Jeg skal bli fengselsbetjent*. (s. 43-52). Fagbokforlaget

Olsen, B. C. R. (2018). Makt - et fenomen med mange fasetter. I B. C. R. Olsen, P. S. Skotte og G. R. Farstad (Red.), *Sosiologi i soialfagene*. (s. 108-130). Universitetsforlaget.

Smeby, J.-C. og Mausethagen, S. (2017). Profesjonskvalifisering. I S. Mausethagen og J.- C. Smeby (Red.), *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse*. (s. 11-20). Universitetsforlaget.

Smeby, J.-C. (2008). Profesjon og utdanning. I Molander, A. og Terum, L. I. (red.), *profesjonsstudier*. (s. 87-99). Universitetsforlaget.

Snertingdal, M. I. (2019). Velferdsstatlige tjenesters organisering i kriminalomsorgen og et nesten 50 år gammelt essay. I K. G. Westrheim & H. M. K. Eide (Red.), *Kunnskapsbasert straffgjennomføring i kriminalomsorgen i Norge*. (s. 70-83). Fagbokforlaget.

Stang, I. (1998). *Makt og bemyndigelse – om å ta pasient – og brukermedvirkning på alvor*. Universitetsforlaget.

Skaftnesmo, T. (2013). *Evidensbasering det nye sannhetsmaskineriet*. Paradigmeskifte Forlag AS.

Straffegjennomføringsloven. (2001). *Lov om gjennomføring av straff m.v av 18.mai 2001*.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21?q=straffegjennomføringsloven>

Terum, L. I. og Grimen, H. (2009). Profesjonsutøvelse – kvalitet og legitimitet. I Grimen, H. og Terum L.I. (red.), *Eidensbasert profesjonsutøvelse*. (s. 9-17). Abstrakt Forlag

Westrheim, K., Eide, H. M. K. og Jones, L. Ø. (2017). «Vi er ganske gode i hverdagen...»: Fængselsbetjenters fortellinger om rolle og posisjon i møte med innsatte og deres utdanningssituasjon i norske fengsler. (Fylkesmannen i Hordaland, 3/17).

Østigård, C. (2016). *Brukermedvirkning og rehabilitering i fengsel: En kvalitativ studie av seks mannlige innsattes erfaringer*. Masteroppgave. Høgskolen i Oslo og Akershus. Hentet fra [MASTEROPPGAVE masterstudium i psykisk helsearbeid september 2016 \(oslomet.no\)](#)

Selvvalgt litteraturliste KRUS 3900

Forfatter(e)	Tittel	Forlag / Tidsskrift	År	Kapiteler / Sider	Antall sider
Aasen, H. S., Bringedal, B., Bærøe, K. og Magnussen, A. (red.)	Prioritering, styring og likebehandling. Utfordringer i norsk helsetjeneste.	Capellen Damm Akademisk	2018	12-29	17
Andreassen, T. A.	Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse.	Universitetsforlaget	2017	140-151	11
Askheim, O. P.	Brukermedvirkningsdiskurser i den norske velferdspolitikken – Nr. 02- 2017	Tidsskrift for velferdspolitikken	2017	134-149	15
Bang, M.	Fengslende hverdag: Om fengselsbetjentes selvposisjonering i spenningsfeltet mellom det offentlige, offentligheten og de innsatte.	Universitetet i Oslo	2012	65-82	17
Bjørndal, A.	Målet er kunnskapsbaserte og brukersentrerte tjenester.	Abstrakt Forlag	2009	125-145	20
Bourdieu, P.	Meditasjoner. Méditations pascaliennes.	Oslo: Pax Forlag	1999	96-129	33
Bruhn, A., Nylander, P.Å., Johnsen, B.	From prison guards to... What? Occupational development of prison officers in Sweden and Norway	Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 18 (1)	2016	68-83	15
Bøyum, S.	Profesjonell kunnskapsetikk og intellektuelle dygder i profesjonsutdanning	Universitetsforlaget	2017	34-43	9
Dalland, O.	Metode og oppgaveskriving	Oslo: Gyldendal norsk forlag	2020	Kap. 1-10	206
Damsgård, H. L.	Den profesjonelle sosialarbeider	Oslo: Cappelen Damm AS	210	5-64	59
Danielsen, T. & Karlsen, V	Kvalitet i varetektsarbeidet: Del 2: Kvalitetsledelse i fengsel.	Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS	2007	55-82	27
Fauske, H.	Profesjonsforskningens faser og stridsspørsmål.	Universitetsforlaget	2008	29-51	22
Fossestøl, B.	Evidens og praktisk kunnskap.	Fontene forskning, 2/13.	2013	55-66	11
Fredwall, T. E.	Murer og moral – en bok om fengsel straff og	Cappellen Damm A/S	2015	1-28 137-161	51

	fengselsbetjenter				
Grimen, H., og Molander, A.	Profesjon og skjønn.	Universitetsforlaget	2008	179-195	16
Grytten, E. A.	Brukermedvirkning i praksis. Lederes erfaring med brukermedvirkning i psykisk helsevern	Universitetet i Oslo	2013	18-21	3
Grøvdal, Y.	Sånn er det bare! En kvalitativ studie av fengselsbetjentes arbeid.	Universitetet i Oslo	2000	161-224	63
Gulbrandsen, M.	Friheten til å velge. En kvalitativ studie om selvisolering i norske fengsler.	NTNU	2020	31-45	14
Hansen, H.	Faglig skjønn ved utforming av vilkår for sosial stønad	Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.	2015	5-44	39
Helgesen, Janne H.I.	Ny fangebehandling i norske fengsler? Om innsatte rusbrukeres opplevelser av selvbestemmelse og medvirkning.	Tidsskrift for Velferdsforskning	2017	100-116	16
Heggen, K. & Kirkevold, M.	Mastergrad i avansert klinisk sykepleie - "mastersyke" eller mestringskompetanse?	Universitetsforlaget		59-69	10
Lipsky, M	Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services	Russel Sage foundation, New York.	2010	xi-xx 3-59	65
Lund, P. E.	Ledelse og makt i kriminalomsorgen	Oslo: KRUS	2006	294-322	28
Lundeberg, I. R. og Mjåland, K.	Rehabilitering og prosedural rettferdighet i kriminalomsorgen.	Retfærd. Nordisk Juridisk tidsskrift	2016	32-44	12
Manger, T.	Opplæring i ei kunnskapsbasert kriminalomsorg.	Scandinavian Academic Press.	2012	129-145	16
Messel, J. og Smeby, J-C.	Akademisering av høyskoleutdanningene	Universitetsforlaget	2017	44-54	10
Nerland, M. og Hermansen, H.	Sosiomaterielle perspektiver på profesjonskvalifisering: kunnskapsressursenes betydning	Universitetsforlaget	2017	167-178	11
Neumann, C. B.	Skjønnsutøvelse, makt og omsorg	Fagbokforlaget	2021	127-140	13
Nymo, K.	Hvorfor trenger fengselsbetjenter å lese teori?	Fagbokforlaget	2021	43-52	9
Olsen, B. C. R.	Makt - et fenomen med mange fasetter.	Universitetsforlaget	2018	108-130	22
Smeby, J.-C. og Mausethagen, S	Profesjonskvalifisering.	Universitetsforlaget	2017	11-20	9

Smeby, J-C.	Profesjon og utdanning	Universitetsforlaget	2008	87-99	12
Stang, I.	Makt og bemyndigelse – om å ta pasient – og brukermedvirkning på alvor.	Universitetsforlaget	1998	11-25	14
Skafnesmo, T.	Evidensbasering det nye sannhetsmaskineriet	Paradigmeskifte Forlag AS	2013	7-78	71
Terum, L. I. og Grimen, H.	Profesjonsutøvelse – kvalitet og legitimitet.	Abstrakt Forlag		9-17	8
Westrheim, K., Eide, H. M. K. og Jones, L. Ø.	«Vi er ganske gode i hverdagen...»: Fængselsbetjenters fortellinger om rolle og posisjon i møte med innsatte og deres utdanningssituasjon i norske fengsler.	Fylkesmannen i Hordaland, 3/17).	2017	7-71	64
Østigård, C.	Brukermedvirkning og rehabilitering i fengsel: En kvalitativ studie av seks mannlige innsattes erfaringer.	Høgskolen i Oslo og Akershus.	2016	36-56	20
Faglitteratur					852
Metodelitteratur					206